

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่อง “การพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อการดำรงชีวิตด้วยวิถีเศรษฐกิจพอเพียง : กรณีศึกษา หมู่บ้านห้วยต้นดุ่ม ตำบลห้วยลาน อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อการดำรงชีวิตตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มในหมู่บ้านห้วยต้นดุ่ม ตำบลห้วยลาน อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา การศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ คือการสัมภาษณ์ด้วยแบบสัมภาษณ์อย่างมีโครงสร้างกับกลุ่มประชากรซึ่ง ได้แก่ สมาชิกซึ่งเป็นกรรมการกลุ่มต่าง ๆ จำนวน 5 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มแม่บ้านหมู่บ้านห้วยต้นดุ่ม 5 หมู่ หมู่ละ 10 คน จำนวน 50 คน 2) กลุ่มเกษตรกรทำไร่ห้วยลาน หมู่ 4 จำนวน 9 คน 3) กลุ่มประดิษฐ์ดอกไม้ด้วยกระดาษ หมู่ 6 จำนวน 19 คน 4) กลุ่มประดิษฐ์ดอกไม้ผ้าใยบัวและกระดาษญี่ปุ่น หมู่ 9 จำนวน 11 คน 5) กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต หมู่ 13 จำนวน 14 คน รวมทั้งสิ้น 103 คน และสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับผู้นำกลุ่มจำนวน 13 คน

สภาพทั่วไปของหมู่บ้านห้วยต้นดุ่ม พบว่า สภาพภูมิประเทศโดยทั่วไปของหมู่บ้านห้วยต้นดุ่ม เป็นพื้นที่ราบตอนกลาง มีภูเขาสูงล้อมรอบทางทิศตะวันออกและทิศใต้ มีลำน้ำ “ห้วยต้นดุ่ม” ไหลผ่าน เหมาะสำหรับการเพาะปลูกทำการเกษตร อาชีพหลักคือ การทำนา เมื่อหมดฤดูการเพาะปลูกข้าว ชาวบ้านบางคนจะปลูกข้าวโพด, ถั่วลิสง, ผักสวนครัว ไว้ในทีนาเพื่อไม่ให้พื้นที่ว่าง

สมาชิกในหมู่บ้านห้วยต้นดุ่มมีความสัมพันธ์ทางสังคมอันเนื่องมาจากความเป็นเครือญาติ มีความผูกพันกัน วิถีชีวิตความเป็นอยู่จึงเต็มไปด้วยความช่วยเหลือเกื้อกูลและเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน ประกอบกับความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติเป็นปัจจัยเสริมให้ชาวบ้านมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือกันมากขึ้น ความเชื่อเรื่องผีเจ้าบ้านและประเพณีท้องถิ่น ที่มีพิธีกรรมต่าง ๆ เป็นโอกาสให้ชาวบ้านในหมู่บ้านได้มาพบปะและทำกิจกรรมร่วมกัน ก่อให้เกิดความใกล้ชิดสนิทสนมคุ้นเคยกันยิ่งขึ้น จากวิถีความเป็นอยู่ดังกล่าวทำให้มีลักษณะของความเป็นทุนเชิงเศรษฐกิจปรากฏขึ้นมาจากกลุ่มอาชีพและไม่ใช้กลุ่มอาชีพต่าง ๆ ภายในหมู่บ้าน ซึ่งก็คือ “ทุนทางสังคมของหมู่บ้านห้วยต้นดุ่ม”

ผลการศึกษากลุ่มต่าง ๆ พบว่า จุดเริ่มต้นของการรวมตัวกันของสมาชิกแต่ละกลุ่ม เกิดจากการมีผู้นำกลุ่ม ซึ่งเป็นทั้งผู้นำแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ เป็นผู้ริเริ่มชักชวนชาวบ้านมารวมกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมร่วมกันทั้งที่เป็นกิจกรรมเพื่อส่วนรวมหรือกิจกรรมที่สร้างรายได้แก่สมาชิกกลุ่ม ความสามารถเฉพาะตัวของผู้นำเป็นปัจจัยที่ทำให้ชาวบ้านเข้าร่วมและกลุ่มสามารถดำรงอยู่ได้

ผลการศึกษาการพัฒนาทุนทางสังคมของหมู่บ้านห้วยต้นดุ่ม พบว่า ลักษณะของการพัฒนาทุนทางสังคมในรูปของการขยายทุนทางสังคม คือ 1) การเพิ่มกลุ่มจากกลุ่มหนึ่งได้มีการก่อตั้งอีกกลุ่มหนึ่งขึ้น 2) การเพิ่มจำนวนสมาชิกกลุ่ม ซึ่งกลุ่มที่มีการพัฒนาหรือการขยายทุนทางสังคม คือ “กลุ่มประดิษฐ์ดอกไม้ด้วยกระดาษ หมู่ 6” ได้มีการก่อตั้งกลุ่มใหม่เพิ่มขึ้นอีก คือ “กลุ่มลงห้วยของหมู่ประดิษฐ์ดอกไม้ด้วยกระดาษ หมู่ 6”

ผลการศึกษาการพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อการดำรงชีวิตตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียงของหมู่บ้านห้วยต้นดุ่ม พบว่า กลุ่มที่มีการพัฒนาเพื่อการดำรงชีวิตตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ “กลุ่มเกษตรกรทำไร่ห้วยลาน หมู่ 4” มีขั้นตอนของพัฒนาการ ดังนี้ 1) การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันภายในหมู่บ้าน จนก่อให้เกิดความไว้วางใจกัน และมีบุคคลที่มีความเป็นผู้นำ 2) การรวมตัวกันเป็นกลุ่มและมีกิจกรรมสุรากลั่นชุมชนเพื่อสร้างรายได้ให้แก่สมาชิกกลุ่ม 3) มีการติดต่อกับหน่วยงานราชการ องค์กรเอกชน และ หมู่บ้านใกล้เคียง 4) กระแสการพัฒนาระบบเสริมที่เข้าสู่หมู่บ้านทำให้กลุ่มไม่สามารถดำเนินกิจกรรมสุรากลั่นชุมชนต่อไปได้จึงต้องยุติกิจกรรมสุรากลั่นชุมชนลง 5) เกิดกระบวนการทบทวนบทเรียนจากประสบการณ์ที่ผ่านมา 6) การนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ให้เข้ากับวิถีชีวิตของสมาชิกกลุ่มในหมู่บ้านด้วยการริเริ่มกิจกรรมการออมทรัพย์ และกิจกรรมการทำปุ๋ยชีวภาพจากซากพืช ซากสัตว์

ข้อเสนอแนะสำหรับรัฐบาล คือ รัฐบาลควรมีการกำหนดนโยบายและส่งเสริมความเข้มแข็งของทุนทางสังคมที่มีอยู่ในหมู่บ้านให้ชัดเจน เพื่อให้มีการพัฒนาทุนทางสังคมได้ สถาบันครอบครัวควรทำหน้าที่การเป็น “ทุนทางสังคม” แก่เด็กและเยาวชนทั้งในมิติของความเป็น “ทุน” ของทุนทางสังคมและในมิติของความเป็น “สังคม” ของทุนทางสังคม สถาบันการศึกษา ควรส่งเสริมและสร้างเครือข่ายสถานศึกษาที่มีความเป็นทุนทางสังคม ให้กับคนในชุมชน สถาบันศาสนา ส่งเสริมทุนทางสังคมที่สร้างเสริมการดำรงชีวิตตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียง สำหรับองค์กรระดับท้องถิ่น ควรมีบทบาทหลักในการพัฒนาทุนทางสังคมที่มีอยู่ในท้องถิ่นและขยายกลายเป็นเครือข่ายที่เข้มแข็งต่อไปได้

ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษารั้งต่อไป ได้แก่ ศึกษากระบวนการเสริมสร้างความเป็นผู้นำให้แก่สมาชิกกลุ่มเพื่อนำไปสู่การพัฒนาทุนทางสังคม ศึกษากระบวนการกลุ่มและการเปลี่ยนแปลงไปสู่วิถีคิดที่นำไปสู่ความพอเพียง ศึกษาความสัมพันธ์ ระหว่างความเป็นผู้นำกลุ่มกับการศึกษาต่อเนื่องและการพัฒนาทุนทางสังคม ศึกษารูปแบบการทำงานในชุมชนเพื่อการปลูกจิตสำนึกการดำรงชีวิตแบบพอเพียง